

Horyzonty Polityki
2013, Vol. 4, N° 8

KRZYSZTOF WACH

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Wydział Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych

Europeizacja – próba systematyki i konceptualizacji podejść badawczych¹

Streszczenie

W artykule podjęto próbę systematyki i delimitacji procesu europeizacji jako pojęcia naukowego. Przedyskutowano trzy główne konceptualne podejścia badawcze do procesu europeizacji (podejście odgórne, podejście oddolne oraz podejście zintegrowane). Analizie poddano badania fenomenu europeizacji, wyróżniając cztery podstawowe podejścia badawcze (ujęcie poliwalentne, ujęcie kazualne, ujęcie czynnościowe, ujęcie skutkowe). Wskazano również płaszczyzny, na których zachodzą procesy europeizacji, wyróżniając i analizując dziesięć podstawowych wymiarów europeizacji zarówno ekonomicznej, jak i pozaekonomicznej. Dokonano także analizy kontekstualnej europeizacji na tle procesów globalizacji i internacjonalizacji gospodarki światowej.

SŁOWA KLUCZOWE

europeizacja, Unia Europejska, UE-izacja

---

¹ Artykuł jest syntezą trzech poprzednich prac autorских [Wach 2010, s. 195-208; Wach 2011, s. 29-43; Wach 2012, s. 145-183].

EUROPEANIZATION – AN ATTEMPT TO SYSTEMATIZE AND CONCEPTUALIZE RESEARCH APPROACHES

Summary

This article attempts to systematize and delimit the process of Europeanization as a scientific term. The three main conceptual approaches to research on the process of Europeanization are discussed (namely bottom-up, top-down and the circular approach). The various research results on the phenomenon of Europeanization have been analyzed, which has resulted in highlighting four main research approaches (the polyvalent approach, casual approach, process approach and effect approach). The dimensions in which the Europeanization processes occur are also indicated by highlighting and analyzing the ten main dimensions, both economic and non-economic processes, of the Europeanization. It also undertakes a contextual analysis of Europeanization in relation to the processes of globalization and the internationalization of world economy.

KEYWORDS

Europeanization, European Union, EU-ization

WSTĘP

W dyskursie na temat fenomenu europeizacji, czy europejskiej integracji gospodarczej, taksonomia aparatu pojęciowego nie jest jednoznaczna, a jego systematyka, a niekiedy jej brak, pozostawia wiele do życzenia, co z obecnej perspektywy czasowej podkreślają K. Holzinger oraz F. Schimmelfenning [2012, s. 292]: „zdumiewającym jest jak uboga jest nasza wiedza i badania nad tym fenomenem”. Zasadnicze znaczenie dla analizy naukowej i badań procesu europeizacji ma precyzyjna determinacja, a niekiedy wręcz delimitacja takich pokrewnych pojęć jak europeizacja, europeifikacja, UE-izacja, euroizacja, europeizm czy sama integracja europejska.

Europeizacja, zwłaszcza po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, jest bardzo modnym i często używanym zwrotem, budzić może jednakże nieporozumienia, bowiem pojęcie to odnosi się do wielu zjawisk, jakie występują obecnie na kontynencie europejskim. Badania naukowe w zakresie europeizacji sięgają lat 70. XX wieku, choć ich rozkwit przypadł na ostatnią dekadę XX wieku i jest kontynuowany

obecnie, co potwierdzają przeprowadzone analizy bibliometryczne w tym zakresie². Zgodzić należy się z opinią K. Dysona [2002, s. 3], że w literaturze przedmiotu brak jest rygorystycznej pod względem naukowym definicji europeizacji, która nadal pozostaje stosunkowo „młodym problemem badawczym następującym więcej pytań niż odpowiedzi”.

Celem artykułu jest analiza, systematyka i konceptualizacja perspektyw badawczych procesu europeizacji w ujęciu interdyscyplinarnym (wykorzystującym zarówno dorobek nauk ekonomicznych, jak i nauki o polityce). W obrębie tak postawionego celu głównego wyodrębniono cztery cele operacyjne. Po pierwsze, analiza dyskursu naukowego w zakresie definiowania samego pojęcia europeizacji oraz konceptualizacja tego pojęcia. Po drugie, analiza i systematyka głównych podejść badawczych do fenomenu europeizacji. Po trzecie, systematyka i konceptualizacja szczegółowych ujęć badawczych procesów europeizacji w ujęciu przedmiotowym. Po czwarte, analiza, systematyka i konceptualizacja wymiarów, na jakich zachodzą procesy europeizacji. Jako główne narzędzie badawcze zastosowano wnikliwą analizę i krytykę dorobku światowej literatury naukowej poświęconej badaniom procesów europeizacji.

POJĘCIE EUROPEIZACJI

Za głównych prekursorów koncepcji europeizacji uważani są A. Moravcsik, W. Sandholtz oraz B. Kohler-Koch, których koncepcje ugruntowane były w teorii integracji europejskiej i przypadają na lata 90. XX wieku. Pierwszy z nich, będący przedstawicielem nurtu międzyrządowości (*intergovernmentalism*)³ w obrębie teorii integracji regionalnej, uważany jest za twórcę podejścia oddolnego (*bottom-up, downloading*)⁴,

---

2 Wyniki analizy bibliometrycznej obiegu pojęcia europeizacji w literaturze naukowej omówione są m.in. w pracach: [Featherstone 2003, s. 5-6; Exadaktylos, Radaelli 2009, s. 514-516].

3 Chodzi o koncepcję liberalnego podejścia międzyrządowego Moravcsika, zwaną również intergovernmentalizmem.

4 W niemieckojęzycznej, a także w skandynawskiej literaturze przedmiotu przejęto słownictwo angielskojęzyczne dla określania poszczególnych

wyjaśniającego wpływ procesów integracji na poszczególne kraje [Moravicsik 1994]. Z kolei poglądy W. Sandholtza w tym zakresie miały wręcz adwersacyjny charakter w stosunku do poglądów Moravicsika. Jego zdaniem integracja stwarza nowe możliwości dla krajowych podmiotów, skutkując zmianami instytucjonalnymi oraz zmianami w zakresie kształtowania i prowadzenia poszczególnych polityk. Rozwiązanie to bazuje na koncepcji wielopoziomowości⁵ i jest tożsame z podejściem odgórnym (*top-down*) [Sandholt 1996, s. 403-429]. Trzecia paralelna koncepcja, rozwinięta przez B. Kohler-Koch [1996, s. 359-380], bazowała na idei transformacji zarządzania publicznego (*transformation of governance*). Autorka ta uważała, że integracja nie tylko przyczynia się do wielopoziomowej dystrybucji wpływu, ale również do usuwania granic pomiędzy sferą publiczną a prywatną, a na skutek tych zmian zachodzi ewolucyjna transformacja.

Dokonując chronologicznego uporządkowania koncepcji europeizacji, należy w tym miejscu wspomnieć jeszcze o dwóch postaciach. W połowie lat 90. XX wieku R. Ladrech [1999, s. 69-88] dostarczył jednej z pierwszych uznanych definicji europeizacji, natomiast za jednego z głównych konceptuologów i propagatorów badań nad europeizacją, obok takich postaci jak T. Börzel czy T. Risse⁶, uważany jest C.M. Radaelli⁷, twórca najpowszechniej używanej obecnie definicji europeizacji pochodzącej z końca lat 90. XX wieku. Ich wkład omówiony zostanie szczegółowo w kolejnych częściach rozważań.

Po kilku latach własnych studiów i analiz J.P. Olsen w 2002 roku postawił pytanie, czym dokładnie jest europeizacja oraz czy ta koncepcja jest użyteczna naukowo⁸. Po dekadzie od postawienia tego

---

podejść badawczych do europeizacji. Angielskojęzyczne pojęcia *downloading*, *uploading* oraz *crossloading* nie mają bezpośrednio polskich odpowiedników, ze względu na ich wieloznaczność, stąd w opracowaniu stosowane one będą w oryginale w miejsce polskich tłumaczeń dla tych podejść, tj. oddolnego, odgórnego oraz zintegrowanego.

- 5 Chodzi o model wielopoziomowego systemu zarządzania.
- 6 Jedne z ich pierwszych prac, choć bazujące na wcześniejszych opracowaniach, to m.in. [Börzel, Risse 2000; Green-Clowes, Risse i in. 2000].
- 7 Jedne z pierwszych jego prac to m.in. [Radaelli 2000; Radaelli 1997, s. 553-575].
- 8 Chodzi tutaj o pracę: [Olsen 2002, s. 922], choć pytania te zadawał już w połowie lat 90. XX wieku, m.in. w takich pracach jak: [Olsen 1995], która to pozycja rok później ukazała się drukiem jako: [Olsen 1996, s. 245-285].

pytania po raz pierwszy pozostaje ono nadal otwarte, a tworząca się literatura w tym zakresie jest wyraźnie fragmentaryczna. Można przyjąć, że tworzenie naukowych podstaw europeizacji było odpowiedzią na powszechne używanie tego terminu, czyli *de facto* przyjęta tutaj została metodyka empiryzmu (szkoły empirycznej) z nauk o zarządzaniu. Stąd w literaturze przedmiotu koncepcja europeizacji jest określana jako „fenomen bez genezy” [Gellner, Smith 1996, s. 357-370].

Analiza opracowań naukowych poświęconych temu zagadnieniu pozwala przyjąć bardzo ogólną definicję europeizacji, skonstruowaną w konwencji realnoznaczeniowej⁹. *E u r o p e i z a c j a*, nazwijmy ją *ex definitione*¹⁰, według K. Dysona [2002, s. 3] to:

rozwijający się w czasie proces polegający na złożonej interakcyjności zmiennych, skutkujący zróżnicowanymi, współzależnymi, a nawet sprzecznymi efektami.

Podkreślić należy, że jest to bardzo ogólna definicja europeizacji, mająca wręcz generyczny charakter, niewskazująca płaszczyzn oddziaływania europeizacji (taka mała precyzyjność stanowi wadę tej definicji). Jej ogólność może być jednak potraktowana jako zaleta, ponieważ daje możliwość aplikacji na potrzeby niemal wszystkich dyscyplin naukowych. Podobnie T. Flockhart [2010, s. 788] definiuje europeizację jako dynamiczny, wielopostaciowy proces dyfuzji myśli, procedur i zwyczajów europejskich w czasie i przestrzeni. Według tej Autorki proces europeizacji ma silne konotacje historyczne, zwłaszcza o podłożu socjologicznym, czego wyrazem było odwołanie w projekcie Traktatu Konstytucyjnego do początków cywilizacji europejskiej, jej kulturowego, religijnego i humanistycznego dziedzictwa Cesarstwa Rzymskiego, Imperium Greckiego czy Oświecenia [European Convention 2003].

Współcześnie pojęcie europeizacji coraz częściej odnosi się do samej Unii Europejskiej niż do Europy czy cywilizacji europejskiej,

---

9 W tej części opracowania główną uwagę skupiono na definicji realnoznaczeniowej europeizacji, w przeciwieństwie do definicji zakresowych, którym poświęcono odrębną część opracowania.

10 Rozróżnienia takiego dokonano ze względu na dalszą szczegółową analizę tego pojęcia i jego wymiarów.

co stanowi pewne wypaczenie etymologii tego pojęcia, stąd część autorów postuluje rozgraniczyć europeizację od ueizacji, jednak zdecydowana większość badaczy pojęcia te albo stosuje zamiennie, albo – co spotyka się znacznie częściej, używa tylko tego pierwszego terminu. Dla przykładu R. Ladrech [1999, s. 71] traktuje europeizację jako:

inkrementalny proces reorganizacji kierunków i kształtu polityki do takiego poziomu, że polityczno-gospodarcza dynamika Unii Europejskiej staje się częścią logiki organizacyjnej krajowej polityki i decydentów politycznych,

notabene jest to jedna z pierwszych uznanych definicji europeizacji. Podobnie T. Börzel [1999, s. 574] interpretuje to zjawisko jako „proces, w efekcie którego obszary krajowej polityki administracyjnoprawnej coraz częściej i coraz bardziej podatne są na unijne kształtowanie polityki”. Bardzo podobnie europeizację traktują S. Bulmer oraz M. Burch [2001, s. 73] jako:

zestaw procesów, przez które polityczna, społeczna i gospodarcza dynamika Unii Europejskiej wykazuje interakcje z logiką krajowego dyskursu, narodową tożsamością, krajowymi strukturami politycznymi oraz krajowymi politykami publicznymi.

Ta ostatnia definicja *de facto* łączy w sobie dwie koncepcje, wykorzystuje bowiem mechanizm oddolny oraz odgórny.

Jak słusznie postuluje H. Wallance [2000, s. 369-382], aby uniknąć jawnego zawężenia oraz ahistorycznej konceptualizacji procesu europeizacji, należałoby wprowadzić pojęcie ueizacja dla procesów, które dotyczą tylko Unii Europejskiej¹¹. Stąd U E - i z a c j a, u e i z a c j a

---

11 Humanisci słusznie postulują rozgraniczenie tych terminów, jednak w aplikatywnych naukach społecznych kwestia ta nie jest podejmowana. Pojęcie europeizacji przeżywa swój rozkwit, co bezpośrednio związane jest z rosnącą rolą Unii Europejskiej na arenie międzynarodowej, a samo pojęcie europeizacji podlega obecnie tym samym przekształceniom, którym niegdyś podlegało pojęcie amerykanizacji. Podobnie jak Amerykanin i amerykanizacja etymologicznie odnosi się do całego kontynentu, a nawet dwóch – Ameryki Północnej i Południowej, to w praktyce terminy te utożsamiane są ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki Północnej (nawet wśród samych humanistów). Obecnie europeizacja, a ostatnio nawet Europejczyk czy europejski,

czy euizacja¹² (ang. *EU-ization*) dotyczy procesu europeizacji związanego z instytucjonalnym wymiarem Unii Europejskiej zarówno na poziomie wspólnotowym¹³, jak i na poziomie krajów członkowskich, przejawiającego się głównie w transferze instytucjonalno-organizacyjnych procedur i polityk [Flockhart 2010, s. 791]. Tak pojmowana euizacja jest niewielkim, acz bardzo istotnym wycinkiem znacznie szerszego procesu europeizacji, będącego obok amerykańyzacji partykularnym przypadkiem okcydentalizacji (westernalizacji)¹⁴. W książce tej przyjęte zostanie stanowisko S. Bulmera oraz Ch. Lequesne'a [2001, s. 10], którzy dowodzą na podstawie własnej analizy dyskursu naukowego podejmującego temat europeizacji, że pojęcie to odnosi się obecnie głównie do badania wpływu Unii Europejskiej na jej kraje członkowskie, przy czym zaznaczają, że lepszym określeniem byłaby tutaj UE-izacja, gdyby nie „potworne brzmienie” tego neologizmu. Konkludując, w tekście tym euizacja będzie postrzegana jako oddziaływanie wielopostaciowych procesów europeizacji w odniesieniu do Unii Europejskiej, zarówno w wymiarze endo-, jak i egzogenicznym, a tym samym będzie traktowana jako specyficzna forma europeizacji.

Rekapitułując, z całą pewnością europeizacja jest pojęciem wieloznacznym, różnorodnie postrzeganym oraz analizowanym z różnych punktów widzenia. Należy obecnie do chętnie podejmowanych problemów badawczych, choć jest jeszcze bardzo słabo ustrukturyzowana. Stąd wynika potrzeba podjęcia się próby jej konceptualizacji, a zwłaszcza operacjonalizacji. Europeizację, w badaniach naukowych

---

odnosi się coraz częściej do samej Unii Europejskiej. Można zatem pokusić się o stwierdzenie, że jest to wynik darwinowskiej teorii ewolucjonizmu, według której najsilniejszy gracz dominuje daną populację.

- 12 W polskiej literaturze przedmiotu, w zasadzie określenie ueizacja/ euizacja nie występuje, jest autorską propozycją neologizmu. Uwzględniając wspólną etymologię języków europejskich (w większości z nich oficjalna nazwa Unii Europejskiej to *Europejska Unia*) oraz wspólne prefiksy (eu-) zwrotów pokrewnych w stosunku do europeizacji, wydaje się zasadne używanie w języku polskim pojęcia euizacja (choć być może poprawniejsze byłoby określenie ueizacja od oficjalnej nazwy UE).
- 13 Określenia „wspólnotowy” oraz „unijny” będą używane zamiennie, choć zgodnie z traktatem lizbońskim obowiązującym od końca 2009 roku powinno się w zasadzie używać jedynie tego drugiego określenia.
- 14 Szerzej zob. [Nelson 1973, s. 79-105].

wykorzystujących modele deterministyczne, postrzegać można zarówno jako zmienną zależną, jak i zmienną niezależną, co niewątpliwie łączy się wprost z perspektywą podejmowanych badań i samym celem badawczym. Europeizacja będzie tutaj głównie rozpatrywana jako zmienna wyjaśniająca, ale także traktowana jako predyktor, czyli zmienna wyjaśniana. Powyższy przegląd terminów pozwolił na deterministyczne określenie ich wzajemnych zależności, co stanowi podstawę dla dalszych szczegółowych rozważań na temat europeizacji gospodarczej.

GŁÓWNE PODEJŚCIA BADAWCZE DO PROCESU EUROPEIZACJI

Biorąc pod uwagę systematykę filozoficzną, można wyróżnić trzy główne obszary badań europeizacji, a mianowicie ontologię, epistemologię oraz metodologię¹⁵. *Ontologia europeizacji* zajmuje się badaniem struktury i charakteru procesu europeizacji. Dostarcza odpowiedzi na pytanie, czym jest europeizacja oraz jakie są jej części składowe. *Epistemologia europeizacji* rozpatruje sposób poznania procesu europeizacji i w tym sensie analizuje, jaki jest przedmiot badań europeizacji, jego relacje między teorią a praktyką, czy jakie są jej granice. W przeciwieństwie do dwóch wspomnianych, najmniej rozwinięta jest *metodologia europeizacji*, która wypracowuje systematyczne procedury poznawania procesu europeizacji i instrumenty doskonalenia procesu badawczego w tym zakresie¹⁶.

W badaniach procesu europeizacji można, za R. Holzackerem oraz M. Haverlandem [2006, s. 1-18], wyróżnić trzy fale, *de facto* stanowiące trzy generacje studiów europejskich (studiów nad integracją europejską), których rezultatem jest tworzenie się odrębnych, ustrukturyzowanych ram teoretyczno-koncepcyjnych dla europeizacji jako rodzącego się odrębnego pola badawczego. Do procesu europeizacji

---

15 Systematyka ta z powodzeniem została przyjęta w naukach o zarządzaniu (szerzej zob. [Sułkowski 2005, s. 11-16]).

16 Szerzej na temat metodologii europeizacji zob. [Pacześniak 2010, s. 58-67].

można zastosować co najmniej trzy podejścia badawcze. Pierwsze z nich to podejście oddolne (*bottom-up approach*), drugie to podejście odgórne (*top-down approach*), natomiast trzecie to podejście zintegrowane (*cycle/circular approach*).

PODEJŚCIE DEMOKRATYCZNE („Z DOŁU DO GÓRY”)

Pierwsza fala poświęcona była analizie procesu integracji europejskiej i rozwoju instytucjonalnego Unii Europejskiej, a także kierunków ewolucji jej polityki. Badania prowadzone były głównie zgodnie z metodologią właściwą dla stosunków międzynarodowych, przy czym w tym okresie analizie poddawano głównie czynniki instytucjonalne, prawnicze, ekonomiczne oraz politologiczne [Riedel 2010]. System instytucjonalny Unii Europejskiej (a właściwie Wspólnot Europejskich) traktowany był jako czynnik egzogeniczny w stosunku do państw członkowskich. Częścią tego nurtu, jak podkreślają B. Nowak oraz R. Riedel [2010, s. 213] – było traktowanie integracji europejskiej jako egzemplifikacji procesu regionalizacji w stosunkach międzynarodowych.

Zapoczątkowane w połowie lat 70. XX wieku¹⁷ podejście demokratyczne, częściej określane w odniesieniu do europeizacji jako oddolne (*bottom-up*), bazuje na „grupach interesu i sieciach powiązań, które są środkiem, za którego pośrednictwem preferencje poszczególnych grup oddolnych są uwzględniane na poziomie UE, wpływając na rozwój jej struktur politycznych” [Howell 2004a, s. 21]. Można przyjąć, że kompleksową teorię stanowiącą podwaliny dla tego podejścia stworzył A. Moravcsik wraz z zaprezentowaniem swojego liberalnego podejścia międzyrządowego. Stwierdzenie, że Unia Europejska wzmacnia kraje narodowe, było jego głównym założeniem [Moravcsik 1994]. Była to, jak się wydaje, jedna z najbardziej krytykowanych koncepcji teoretycznych integracji europejskich, choć pod wpływem krytyki Autor dokonał jej przekształcenia oraz uzupełnił swój model o brakujące zmienne. Postrzegał on integrację europejską przez pryzmat teorii kosztów transakcyjnych R. Coase’a.

---

17 Pierwsze prace wpisujące się w ten nurt to m.in. [Haas 1958; Lindberg i in. 1971].

Utrzymywał, że Unia Europejska stanowi jedynie bierne forum negocjacyjne dla krajów członkowskich, co umożliwia im efektywniejsze dokonywanie transakcji pomiędzy sobą poprzez redukcję kosztów transakcyjnych [Moravcsik 1993, s. 507-508]. Podejście to określane jest jako indukcyjne lub stopniowane, utożsamiane z sekwencyjnym modelem przechodzenia od państwa przez międzynarodową organizację regionalną „w kierunku wykreowania centrum” [Caporaso 2007, s. 24-26].

PODEJŚCIE CENTRALISTYCZNE („Z GÓRY DO DOŁU”)

Druga fala badań traktowała europeizację jako czynnik eksplanacyjny dla zmian zachodzących na poziomie krajów członkowskich. Wykorzystywano tutaj głównie perspektywę porównawczą, opartą na naukowych metodach komparatystyki. Zgodnie z założeniami tego nurtu Unię Europejską i jej system instytucjonalny traktowano jako odrębny system polityczny. „Zauważono przesunięcie suwerenności państwowej ze zdecentralizowanego systemu, w którym główną rolę odgrywały narodowe egzekutywy i ministerstwa oddziaływujące na UE w ramach relacji bilateralnych i multilateralnych”, co było typowe dla pierwszego nurtu, w kierunku „supra- i subnarodowej społeczności, która osiągnęła pewną zdolność samoregulacji, co wiązało się ze wzrostem i instytucjonalizacją systemu podejmowania decyzji” [Nowak, Riedel 2010, s. 213].

Przeżywające swój rozkwit w latach 90. XX wieku podejście centralistyczne, częściej określane w studiach europejskich jako podejście odgórne (*top-down*), jest ściśle związane z klasycznym postrzeganiem procesu integracji europejskiej, i w tym kontekście europeizacja jest współczesnym synonimem integracji europejskiej [Bulmer, Gamble 2002, s. 4-24]. Warto podkreślić, że ważnym skutkiem procesów europeizacji jest zmiana (*domestic change*) krajowej polityki w trzech wymiarach, a mianowicie krajowych przekonaniach politycznych (*politics*), krajowej strategii politycznej (*policy*) oraz krajowego systemu politycznego (*polity*). W rozumieniu tym europeizacja jest zmienną niezależną wpływającą na wspomniane trzy wymiary, będące zmiennymi zależnymi [Börzel, Risse 2000, s. 3-5]. K. Dyson oraz K.H. Goetz [2003] w tym kontekście wskazują na

zjawisko presji koercyjnej¹⁸, której podlegają kraje członkowskie. W nurcie tym europeizacja najczęściej jest definiowana za T. Risse'em, M.G. Cowles oraz J.A. Caporaso [2000, s. 3] jako:

powstanie i rozwój na poziomie europejskim odrębnych struktur rządzenia, to znaczy, politycznych, prawnych i społecznych instytucji związanych z rozwiązywaniem politycznych problemów, które formalizują interakcje między poszczególnymi uczestnikami a siecią polityczną specjalizującą się w tworzeniu miarodajnych europejskich przepisów.

Uszczegółowieniem podejścia odgórnego może być definicja zaproponowana przez C.M. Radaelliego [2006, s. 58], stwierdzająca, że:

europeizacja składa się z procesów: (a) budowania, (b) dyfuzji oraz (c) instytucjonalizacji formalnych i nieformalnych zasad, procedur, paradygmatów, określonych polityk, stylów, wzorców zachowań oraz wspólnych przekonań i norm, które najpierw zostały zdefiniowane oraz skonsolidowane w procesie tworzenia polityk UE, a następnie włączone do logiki krajowych (narodowych oraz subnarodowych) debat, struktur politycznych i polityk publicznych,

przy czym notabene jest to najczęściej cytowana w literaturze definicja procesu europeizacji.

Duży wpływ na kształtowanie się podejścia odgórnego miał wspomniany już W. Sandholtz, według którego system instytucjonalny Unii Europejskiej może wpływać na kraje członkowskie w trzech szeroko pojmowanych wymiarach, a mianowicie [C.M. Radaelli 2006, s. 403 oraz 427-427]:

- poprzez czynienie instytucji unijnych autonomicznymi podmiotami, które mogą zastosować autonomiczne mechanizmy egzekucji (*autonomous enforcement mechanisms*) w stosunku do krajów członkowskich;
- poprzez kreowanie możliwości wyboru dla krajowych podmiotów w zakresie wyboru sojuszników i aren działania, przy czym same instytucje unijne (najczęściej Komisja Europejska)

---

¹⁸ Koercja to pojęcie zapożyczone z fizyki, gdzie oznacza natężenie zewnętrznego pola magnetycznego potrzebne do rozmagnesowania danego ferromagnetyku.

mogą być zarówno inicjatorami i wnioskodawcami kierunków przekształceń, jak i politycznymi sojusznikami;

- poprzez nakłanianie do zmian w krajowych politykach i instytucjach, których wcześniej nie zakładały kraje członkowskie.

W. Sandholtz poddał krytyce podejście oddolne, wykazując wiele niespójności konceptualnych, promował podejście odgórne, przychylając się jednocześnie do analizy procesu decyzyjnego Unii Europejskiej zgodnie z teorią sieciową (*policy networks*). W tym miejscu należy zaznaczyć, że podstawy teoretyczne sieci międzyorganizacyjnej (teorii sieciowej w naukach o zarządzaniu) również nie są w wypadku Unii Europejskiej całkowicie spójne. Na obecnym etapie rozwoju Unii Europejskiej można się jednak doszukiwać wielu jej analogii do organizacji sieciowej, o czym świadczą następujące atrybuty Unii Europejskiej (zgodnie z cechami organizacji sieciowej w zarządzaniu)¹⁹:

- wzajemna koordynacja działań i dostosowanie w sferze procedur działania;
- decyzje podejmowane są nie tylko indywidualnie, ale również wspólnie w wyznaczonym obszarze współpracy;
- powtarzalny charakter wymiany i zamierzenia współdziałania obejmujące dłuższy horyzont czasowy;
- obszerny zakres informacji o partnerach współdziałania dostępny podmiotom sieci.

Podejście odgórne traktuje integrację europejską jako zmienną niezależną w stosunku do europeizacji krajów członkowskich pełniące funkcję zmiennej zależnej. Procesy integracyjne są tutaj czynnikami eksplikatywnymi dla zrozumienia zmian zachodzących na poziomie narodowym. Badania przyjmujące takie właśnie podejście dotyczyły, używając terminologii metod statystycznych, jak określane jest to w literaturze przedmiotu, zgodności układów (*the goodness of fit*) unijnego oraz krajowego. Implicytna jest zatem konieczność występowania niedopasowania (*misfit*), aby w ogóle można było mówić o dostosowaniu się do wymagań Unii Europejskiej.

---

¹⁹ Cechy organizacji sieciowej podano za: [Łobos 2008, s. 195-196].

PODEJŚCIE ZINTEGROWANE (DWUBIEGUNOWE)

Rodząca się obecnie trzecia fala w badaniach nad integracją europejską i europeizacją stanowi próbę stworzenia holistycznej koncepcji, zarówno deskrypcji, jak i eksplikacji, zakładającą wzajemne powiązanie tych procesów, a zarazem łączącą dotychczasowe dwa podejścia badawcze – oddolne oraz odgórne. Najnowsza literatura przedmiotu, w przeciwieństwie do dwóch poprzedzających fal badawczych (które uznaje się za klasyczne podejścia do badań europejskich w zakresie integracji europejskiej), oddziela integrację europejską od europeizacji, wykazując jednak daleko idące zależności przyczynowo-skutkowe pomiędzy nimi. To pączkujące podejście badawcze, choć w swoich założeniach jest interdyscyplinarne, mimo to bazuje głównie na przemianach w sferze gospodarczej, ewentualnie w sferze regulacyjnej (administracyjno-prawnej), która bezpośrednio lub pośrednio wpływa na procesy makroekonomiczne, mikroekonomiczne oraz menedżerskie.

R. Holzhaecker oraz M. Haverland [2006, s. 6] wraz ze swoimi współpracownikami postulują potrzebę przejścia do trzeciej generacji badań, którą określają mianem „ciągłe wirującej wielopoziomowej spirali” oddolnych (*bottom-up*) i odgórnych (*top-down*) procesów interakcji pomiędzy unijnym i krajowym poziomem rządzenia. Według T.A. Börzel [2002, s. 193] proces europeizacji może jednocześnie być identyfikowany jako *uploading* w rozumieniu rozwoju instytucji unijnych, natomiast jako *downloading* w zakresie normatywnych przepisów unijnych. Jak zauważa K.E. Howell [2004, s. 56], większość autorów, zwłaszcza podejścia oddolnego, w swoich konceptualizacjach dostrzega interakcyjność obydwu typów europeizacji. W tym kontekście interesującą koncepcję trzech typów procesu europeizacji zaproponowali K. Dyson oraz K.H. Goetz [2003, s. 14-16]. Zaobserwowali podobne mechanizmy do opisanych powyżej, mimo to dokonali innej ich systematyki. Wyróżniają oni dwa podstawowe podejścia, a mianowicie perspektywę pobierania (*downloading*) oraz perspektywę interaktywną (uwzględniającą zarówno *downloading*, jak i *uploading*). Podejście pobierania może być rozpatrywane wąsko lub szeroko. W wąskim znaczeniu pobieranie ma charakter hierarchiczny i należy je utożsamiać z omówionym uprzednio podejściem odgórnym. Natomiast w szerokim znaczeniu pobieranie traktowane jest zarówno jako procesy hierarchiczne, jak i wertykalne, co z kolei

należałoby utożsamiać z połączonym podejściem oddolnym i odgórnym, gdyż za każdym razem działa tutaj ten sam mechanizm pobierania, inny jest tylko nadawca. Zachodzi tu dynamiczna interakcja pomiędzy poszczególnymi szczeblami – unijnym i krajowymi.

Należy zwrócić uwagę, że obecnie powiązania poziome odgrywają istotną rolę w procesie europeizacji poszczególnych krajów członkowskich. Choć tak zwane twarde instrumenty europeizacji (chodzi tu głównie o prawodawstwo) nadal są stosowane, to coraz częściej wykorzystywane są tak zwane instrumenty miękkie, typowe dla współpracy wertykalnej. Zalicza się do nich *inter alia* otwartą metodę koordynacji (*open method of coordinating*, OMC), *benchmarking* oraz dobre praktyki (*best practice*), a także wymianę profesjonalistów. Metody te skutkują efektem mimetycznym, któremu obecnie w odniesieniu do europeizacji przypisuje się bardzo dużą rolę.

Jak słusznie zauważają K. Featherstone i G. Kazamias [2001, s. 1], zarówno krajowe, jak i wspólnotowe podmioty (szeroko rozumiane) są od siebie współzależne, a przede wszystkim są zaangażowane zarówno w sieci powiązań horyzontalnych, jak i wertykalnych, przez co obydwie wspomniane powyżej podejścia (oddolne i odgórne) tworzą całość. Podobne argumenty można znaleźć u innych autorów²⁰. Implementując w tym obszarze metodykę planowania zakotwiczoną w naukach o zarządzaniu, zwłaszcza w aspekcie powiązań wertykalnych i horyzontalnych, warto dokonać transpozycji skutkującej w identyfikacji dwóch szczególnych podejść (poza demokratycznym i centralistycznym), a mianowicie iteracyjnego oraz wielopoziomowego. Istotą metodycznego podejścia iteracyjnego (tzw. podejście czółenkowe) jest opracowywanie założeń w uzgodnieniu pomiędzy poszczególnymi szczeblami, unijnym i krajowymi, w kolejnych krokach (iteracjach). Metoda ta oparta jest na powtarzających się cyklicznie konsultacjach i uzgodnieniach prowadzonych między krajami członkowskimi. Z kolei istotą metodycznego podejścia wielopoziomowego jest opracowywanie założeń jednocześnie (równoległe) na wszystkich szczeblach, zarówno na szczeblu unijnym, jak i na szczeblach krajowych, a dopiero potem tak powstałe założenia są uzgadniane. Jak uwydatnia K.E. Howell [2002, s. 19], europeizacja oznacza

---

²⁰ Zob. [Howell 2002, s. 21] i cytowana tam literatura.

bezustanne interakcje lub dialektykę pomiędzy „jednorodnością” Unii a „różnorodnością” poszczególnych krajów członkowskich.

Swoistego rodzaju uporządkowania teorii europeizacji dokonał K.E. Howell [2005, s. 379-392], który oprócz podejścia oddolnego (*uploading*) oraz odgórnego (*downloading*), wyróżnił także podejście horyzontalno-wertykalne (*crossloading*). Jego zdaniem „skuteczność procesu *uploading* determinuje skuteczność zmiany w odpowiedzi na proces *downloading*” [Howell 2005, s. 380], stąd proces europeizacji musi być postrzegany dwubiegunowo, uwzględniając zarówno oddziaływanie horyzontalne, jak i wertykalne. W takim rozumieniu procesów europeizacji zachodzi, co jest tutaj nie bez znaczenia, wyraźne rozgraniczenie procesów europeizacji od integracji europejskiej, która je wywołuje. Oczywiście metodologicznie dużo prościej jest przeprowadzać badania empiryczne, uwzględniając założenia albo podejścia odgórnego, albo oddolnego. Zagadnienie to o wiele bardziej się komplikuje, gdy trzeba zastosować oba zestawy założeń metodologicznych jednocześnie (*mix of methodologies*), jednak w rzeczywistości występuje tutaj zjawisko dyfuzji, co skutkuje swoistego rodzaju izomorfizmem obydwu perspektyw, a w rezultacie koniecznością uwzględniania obu perspektyw badawczych.

SYSTEMATYKA I KONCEPTUALIZACJA PROCESU EUROPEIZACJI

Analiza literatury przedmiotu dotyczącej europeizacji pozwala również na systematyzację dotychczasowego dorobku pod kątem operacjonalizacji europeizacji w ujęciu rzeczowym. Analogicznie, jak w wypadku konceptualizacji i operacjonalizacji kategorii rozwoju w naukach ekonomicznych, nie tylko można, ale nawet należy przyjąć te same cztery desygnaty europeizacji gospodarczej, zarówno w perspektywie makro-, jak i mikroekonomicznej, a są to:

- obszary europeizacji (co się europeizuje?),
- czynniki europeizacji (dlaczego się europeizuje?),
- mechanizmy europeizacji (jak się europeizuje?),
- sens europeizacji (ku czemu się europeizuje?).

Uwzględniając zatem kryterium przedmiotowe, można wyróżnić cztery podstawowe podejścia badawcze, a mianowicie poliwalentne,

przyczynowe, czynnościowe oraz skutkowe, choć obecna literatura przedmiotu nie przypisuje im jednakowej uwagi, nie podejmuje ich z równą częstotliwością, a jeśli już badania takie się podejmuje, to są one fragmentaryczne i prowadzone głównie z punktu widzenia nauk o polityce, czyli z perspektywy makrootoczenia. Stąd, jak się wydaje, istnieje pilna potrzeba podjęcia badań nad procesem europeizacji z perspektywy nauk ekonomicznych, zwłaszcza na poziomie przedsiębiorstwa (poziom mikroekonomiczny).

Ujęcie przyczynowe można znaleźć w badaniach, które szukają odpowiedzi na pytanie, dlaczego zachodzi proces europeizacji. Ujęcie to można nazwać etiologią europeizacji. Europeizacja może tutaj być traktowana jako likwidacja luki rozwojowej pomiędzy krajami członkowskimi. Podejście to traktuje europeizację jako zmienną niezależną. Dopiero w 2009 roku ukazała się pierwsza publikacja, która zawierała analizę przyczynową europeizacji, a zatem jest to stosunkowo nowy problem badawczy inspirujący do dalszych o wiele bardziej pogłębionych poszukiwań badawczych. Przyczyn takiego stanu jest kilka. Po pierwsze w podejściu odgórnym, *ex definitione*, nie przewidziano żadnych zmiennych egzogenicznych, stąd choć rozwijało się dynamicznie w latach 90. XX wieku, nie dostrzegało konieczności badania przyczyn europeizacji, co najwyżej były one podejmowane na marginesie głównych rozważań. Th. Exadaktylos oraz C.M. Radaelli [2009, s. 526] w swoim artykule poświęconym analizie bibliometrycznej prac z zakresu europeizacji z lat 1997-2007 pod kątem występowania w nich analizy przyczynowej konstatują następująco: „świadomość założeń metodologicznych badań nad europeizacją jest bardzo niska” i wiąże się z koniecznością pogłębiania warsztatu badawczego w tym zakresie, co jest wyzwaniem dla badań nad europeizacją w przyszłości. Wspomniani badacze argumentują za stosowaniem zbilansowanej analizy przyczynowej (*trade-off casual analysis*) uwzględniającej analizę przyczyny efektów (*cause of effects*) oraz analizę efektu przyczyn (*effect of causes*) [Exadaktylos, Radaelli 2009, s. 512].

Ujęcie czynnościowe, lub inaczej procesowe, jest szczególnie popularne, a autorzy tego podejścia zajmują się badaniem mechanizmów europeizacji, czyli procesów, jakie rządzą tym zjawiskiem. Badania, zgodnie z tym podejściem, dotyczą głównie presji adaptatywnej, jaką wywołuje europeizacja, przy czym może ona mieć różnoraki charakter, głównie koercyjny, mimetyczny lub rynkowy

(wywołany mechanizmem rynkowym), ale także normatywny lub socjalizujący [Radaelli 2003, s. 83-110]. J.P. Olsen [2002, s. 922] podkreśla wprawdzie, że europeizacja nie jest *sui generis* fenomenem, jednak próbuje ją wyjaśniać poprzez pryzmat trzech płaszczyzn, które nazywa fenomenami. Autor ten wyróżnia trzy oddzielne fenomeny procesu europeizacji, a mianowicie – „Co?”, „Jak?”, „Dlaczego?”. Ujęcie procesowe należy *explicite* utożsamiać z drugim fenomenem J.P. Olsena [2002, s. 925] określanym „Jak?”. Ujęcie czynnościowe zajmuje się również badaniem instrumentów europeizacji, do których zalicza się między innymi prawodawstwo (jako instrument legislacyjno-normatywny), pomoc techniczną, *benchmarking*, dobre praktyki, metodę otwartej koordynacji, wymianę profesjonalistów (w tym m.in. urzędników i naukowców), socjalizację (społeczne uczenie się)²¹.

Badając mechanizm europeizacji odgórnej, C.M. Radaelli [2000, s. 12-14] rozpatruje go z sześciu różnych perspektyw. W obszarach, gdzie przewidziane są przepisy unijne, które nazywa modelem europejskim, kraje członkowskie muszą ponieść wysiłki, aby dokonać wymaganej adaptacji, przy czym legislacja unijna wywołuje tutaj presję adaptatywną, która generuje zjawisko integracji pozytywnej. W sytuacji, gdy prawodawstwo jest bezwzględnie obowiązujące (np. ochrona konsumenta), dostosowanie zachodzi na skutek koercji, natomiast w sytuacji, gdy dane przepisy mogą, ale nie muszą być wdrożone (np. konkurencja podatkowa), zachodzi mechanizm mimetyzmu, bowiem przepisy unijne i postawy innych krajów członkowskich stanowią tutaj swego rodzaju masę krytyczną, która *implicite*, jak gdyby siłą grawitacji, wymusza adaptację. Z kolei w sytuacji, gdy brak jest modelu europejskiego, zachodzi integracja negatywna, wywołana mechanizmem rynkowym. Adaptacja dokonuje się tutaj pod wpływem międzynarodowej konkurencji regulatywnej, w wyniku czego na rynku krajowym pojawiają się nowe możliwości rozwojowe. Jeszcze inaczej należy rozważać te obszary, gdzie wpływ Unii Europejskiej jest słaby, a jednocześnie mechanizm rynkowy nie wymusza zmian, czyli kraje członkowskie nie są narażone na presję adaptatywną. Instytucje Unii Europejskiej w takich sytuacjach formułują podstawowe kierunki polityk szczegółowych, wydają z reguły zalecenia, w których proponowane są pewne rozwiązania. Ze względu na

---

21 Podano katalog instrumentów, które są uwzględniane przez różnych autorów m.in. [Radaelli 2000, s. 25-45; Kassim 2000, s. 83-110; Sepos 2008, s. 4].

sam fakt oczekiwania zmian, lub na skutek nacisków krajowej opinii publicznej, dochodzi w efekcie do adaptacji i zmian. Ostatni mechanizm zachodzi w sytuacji, gdy UE nie wydaje nawet zaleceń, natomiast następuje samoistna dyseminacja stylu rządzenia. Kraje członkowskie, widząc i rozumiejąc postawę Unii Europejskiej, a głównie styl jej działania, adaptują swoje zachowania.

Ujęcie skutkowe traktuje europeizację jako zmienną niezależną, natomiast zmienną zależną są konsekwencje tego procesu. Ujęcie to można *implicite* utożsamiać z trzecim fenomenem J.P. Olsena [2002, s. 925] określanym „Dlaczego procesy zmiany są użyteczne?”. Interakcyjność poszczególnych krajów członkowskich w ramach systemu unijnego ma się przyczyniać do konwergencji, głównie gospodarczej, która jest traktowana jako fundamentalna zakładana konsekwencja procesu europeizacji.

Bardzo ciekawy model w tym zakresie przedstawia Ph. Nicolaidis [2010, s. 114-121], który analizuje korzyści i koszty procesu europeizacji w zależności od osiągniętych efektów pozytywnych (konwergencja²²) oraz negatywnych (brak konwergencji²³).

Ujęcie poliwalentne ma charakter interdyscyplinarny, identyfikuje wymiary europeizacji, czyli przestrzenie, w których zachodzą procesy europeizacji. Europeizację można parabolicznie, zgodnie z założeniami tego podejścia, określić jako mozaikę, gdyż pojęcie europeizacji odnosi się do wielu zjawisk, jakie występują obecnie na kontynencie europejskim, a co więcej pojęcie europeizacji nie ma jednego precyzyjnego ani stabilnego znaczenia [Kassim 2000, s. 238]. C.M. Radaelli [2000, s. 4] argumentuje, że trudno jest podać definicję europeizacji *in concreto*, bowiem Unia Europejska (czy Europa w szerszym rozumieniu tego pojęcia) do pewnego zakresu wpływa na wiele dziedzin, które stąd można określić jako zeuropeizowane, zatem terminu europeizacja można użyć do wyjaśnienia „zmian kulturowych, kształtowania się nowej tożsamości, zmian w politykach, innowacji administracyjno-zarządczej, a nawet modernizacji” [Radaelli 2004, s. 4]. Proces europeizacji dostrzec można nie tylko

---

22 Konwergencja jako konsekwencja europeizacji jest szczegółowo omówiona m.in. w pracy: [Kaeding 2007, s. 425-445].

23 Wśród badań analizujących brak konwergencji pomiędzy krajami członkowskimi można wymienić m.in.: [Héritier, Knill 2000; Knill, Lenschow 2000].

w wielu dziedzinach nauki, ale także w wielu wymiarach życia publicznego. Dokonując kwerendy prac naukowych oraz artykułów naukowo-publicystycznych, można dostrzec, że europeizacja dotyczy różnorodnych zagadnień, takich jak *inter alia* europeizacja prawa, europeizacja administracji, europeizacja edukacji, europeizacja badań, europeizacja stylu życia, europeizacja państwa, europeizacja języka. Katalog ten można w zasadzie dowolnie rozszerzać.

Pierwszy ze wspomnianych wcześniej trzech fenomenów europeizacji w ujęciu J.P. Olsena, który można, a nawet należy *explicite* utożsamić z ujęciem poliwalentnym, odkrywa, co się zmienia na skutek europeizacji. Drugi, który można utożsamić z ujęciem czynnościowym, zajmuje się badaniem mechanizmów europeizacji, czyli eksploracyjnie wyjaśnia, jak europeizacja postępuje. Trzeci fenomen, tożsamy z ujęciem skutkowym, ujawnia, dlaczego różnorakie procesy zmian dokonujące się w zakresie europeizacji są korzystne. W obrębie pierwszego fenomenu europeizacji Olsen [2002, s. 923-924] wyróżnia pięć możliwych płaszczyzn zmian, a mianowicie:

- zmiany zewnętrznych granic Unii Europejskiej poprzez jej rozszerzenie;
- rozwój instytucji unijnych, przez które następuje koordynacja działań i koherencja;
- centralizacja władzy i penetracja narodowych systemów politycznych;
- rozprzestrzenianie się wpływów Unii Europejskiej na pozostałe podmioty gospodarki światowej;
- unifikacja polityczna Europy.

Warto w tym miejscu dokonać uporządkowania obszarów wpływu europeizacji, czyli dokonać próby identyfikacji i strukturalizacji wymiarów europeizacji. W tym kontekście można się pokusić o wyróżnienie dziesięciu wymiarów europeizacji. Pojęcie to jest bowiem wykorzystywane do opisu zmian w wielu wymiarach życia, między innymi w wymiarze geograficznym, socjologicznym, politycznym, prawnym, instytucjonalnym czy gospodarczym. Opublikowanie przez W. Ruigroka oraz R. van Tuldera [1993], cytowanych przez Grupę Lizbońską [The Group of Lisbon 1995, s. 20], siedmiu wymiarów globalizacji w odniesieniu do gospodarki światowej może być inspiracją do wyróżnienia dziesięciu głównych wymiarów europeizacji w odniesieniu do Unii Europejskiej, choć w zupełnie innej konstelacji (por. tab. 1). Należy

zaznaczyć, że przytoczona przez autora lista jest niekompletna i zawiera jedynie przykładowe, te najważniejsze dziedziny życia, w których wpływ procesu europeizacji jest najbardziej zauważalny.

Tabela 1. Główne wymiary europeizacji w odniesieniu do Unii Europejskiej

Wymiar		Główne procesy
Europeizacja pozaekonomiczna	Europeizacja w wymiarze geograficznym	Rozwój terytorialny UE. Przyjęcie nowych państw do UE, a co za tym idzie poszerzenie obszaru wpływu unijnego systemu instytucjonalnego. Rozprzestrzenianie się idei Unii Europejskiej jako bytu ponadnarodowego na kraje trzecie, w tym pozaeuropejskie.
	Europeizacja w wymiarze socjologicznym	Przyjmowanie europejskich zwyczajów, wzorców, stylu życia. Tworzenie się tożsamości europejskiej, zjawisko transnarodowości. Rozprzestrzenianie się wartości wspólczesnej cywilizacji europejskiej na kraje pozaeuropejskie.
	Europeizacja w wymiarze edukacyjno-badawczym	Konwergencja systemów edukacji, zwłaszcza systemu szkolnictwa wyższego. Nauczanie i promowanie wspólnych wartości europejskich. Próba tworzenia wspólnych podręczników. Intensyfikacja nauczania i studiów nad Unią Europejską. Konwergencja badań naukowych i wymiana pracowników naukowych oraz studentów. Europeizacja języków urzędowych UE, powstawanie eurożargonu, ale także tworzenie się <i>Euro-English</i> jako języka Unii Europejskiej.
	Europeizacja w wymiarze jurystycznym	Transpozycja prawa unijnego do krajowych systemów prawnych. Bezpośrednie obowiązywanie prawa unijnego w krajach członkowskich. Konwergencja porządków prawnych państw członkowskich.
	Europeizacja w wymiarze instytucjonalno-administracyjnym	Rozwój poszczególnych instytucji Unii Europejskiej jako rozbudowanego unijnego systemu instytucjonalnego z wzrastającymi kompetencjami w zakresie nadzoru. Tworzenie wspólnych służb dyplomatycznych w krajach trzecich. Obsługiwanie przez administrację krajową obywateli pozostałych krajów członkowskich na tych samych zasadach co własnych obywateli.
	Europeizacja w wymiarze politycznym	Przekazanie przez kraje członkowskie części uprawnień krajowych unijnemu ośrodkowi władzy. Konwergencja programów i działań partii politycznych, dyspersja polityków i decydentów politycznych, kreowanie modelu unijnego przywództwa politycznego. Tworzenie nowego modelu przywództwa wielopoziomowego w miejsce państwa narodowego (lub równoległe).
	Europeizacja w wymiarze geopolitycznym	Unifikacja polityczna. Docelowo ujmowanie Unii Europejskiej jako pełnoprawnego podmiotu prawa międzynarodowego, być może również w wymiarze federacyjnym. Rozprzestrzenianie się unijnych norm, reguł i przekonań politycznych na kraje trzecie, w tym pozaeuropejskie. Działanie nastawione na stworzenie „Wielkiej Zjednoczonej Europy” – silnej, wspólnej, zjednoczonej i odgrywającej na świecie znaczącą rolę polityczną.

Europeizacja ekonomiczna	Europeizacja w wymiarze makro-ekonomicznym transcendentnym	Kreowanie Unii Europejskiej na światowego potentata gospodarczego, zwłaszcza w aspekcie dotychczasowej Triady (Stany Zjednoczone – Unia Europejska – Japonia), ale także jako odpowiedź na rosnącą pozycję gospodarczą Chin w świecie.
	Europeizacja w wymiarze makro-ekonomicznym immanentnym	Kreowanie „europejskiego otoczenia biznesu” przyjaznego dla rozwoju przedsiębiorczości, ale także konwergencja systemów makroekonomicznych poszczególnych krajów członkowskich, w tym pogłębiona integracja gospodarczo-walutowa.
	Europeizacja w wymiarze mikro-ekonomicznym	Wprowadzenie strategii internacjonalizacji działalności przedsiębiorstwa w skali europejskiej (europeizacja działalności gospodarczej w wyniku realizacji wspólnotowej swobody przedsiębiorczości).

Źródło: [Wach 2012, s. 167].

Europeizacja w wymiarze geograficznym sprowadza się do ekspansji terytorialnej Unii Europejskiej, czyli poszerzenia obszaru wpływu unijnego systemu instytucjonalnego poprzez jej rozszerzenie terytorialne²⁴, oparte na procedurze dobrowolnego przystąpienia. W tym sensie europeizacja oznacza także rozszerzenie się idei Unii Europejskiej jako bytu ponadnarodowego na kraje trzecie, w tym pozaeuropejskie²⁵. Jest to zjawisko mające bardzo bogatą tradycję historyczną²⁶. Geografowie, J. Clark oraz A. Jones [2008, s. 305-306], dostarczają bardzo ciekawej analizy europeizacji w wymiarze przestrzennym, identyfikując dziewięć – jak to określają – przestrzeni europeizacji (*The Spatialities²⁷ of Europeanisation*):

- 24 Syntetyczny przegląd zagadnienia rozwoju terytorialnego Unii Europejskiej omówiono w pracy: [Mamadough 2001, s. 420-436].
- 25 Chęć akcesji do UE wyrażają także kraje pozaeuropejskie, dla przykładu Turcja, Gruzja czy Izrael.
- 26 W ujęciu historycznym pojęcie europeizacji odnoszono w tym znaczeniu do kolonializmu. Historyczny przegląd zagadnień dotyczących europeizacji można znaleźć w pracy: [Sheperd 1919, s. 43-60].
- 27 W języku angielskim jest kilka słów określających przestrzeń, użyte w oryginalnym słowie nawiązują do przestrzeni terytorialnej (a nie wymiarowej), w języku polskim jest np. używane w dookreśleniu „gospodarka przestrzenna”. Jest to warte odnotowania, gdyż pozostali autorzy w języku angielskim dla określenia przestrzeni europeizacji posługują się innymi słowami, bardziej abstrakcyjnymi i dotyczącymi wymiarów czy obszarów.

- europeizacja jako terytorialna bliskość,
- europeizacja jako tarowanie (*rescaling*) terytorialnej tożsamości,
- europeizacja jako emergentna szala ponadnarodowego rządu,
- europeizacja jako przetasowanie terytorialnych baz władzy,
- europeizacja jako kompleksowa rekonfiguracja rządu,
- europeizacja jako rekonfiguracja przestrzennych ram gospodarczego procesu decyzyjnego,
- europeizacja jako wielokierunkowy proces społecznej transformacji,
- europeizacja jako globalna projekcja unijnej²⁸ tożsamości,
- europeizacja jako „zasłona dymna” dla hegemonicznych interesów narodowych.

Europeizacja w wymiarze socjologicznym to wprowadzanie lub przyjmowanie wzorców i zwyczajów europejskich, w tym europejskiego stylu życia²⁹. W tym sensie europeizacja oznacza także krzewienie się tożsamości europejskiej, która w różnych badaniach przyjmuje tendencję wzrostową na przestrzeni kilkunastu ostatnich lat, uwzględniając badania wśród obywateli obecnych państw członkowskich. W tym wymiarze europeizacja często wiąże się ze zjawiskiem transnacionalizacji lub ponadnarodowości (*supranationalism*), czy szerzej wielokulturowości, które są badane w ramach nurtu europeifikacji. Ponadto zaobserwować można rozszerzanie się wartości współczesnej cywilizacji europejskiej na kraje pozaeuropejskie³⁰.

Europeizacja w wymiarze edukacyjno-badawczym przebiega trychotomicznie, na ten proces składają się bowiem trzy współistniejące z sobą komponenty – procesy europeizacji edukacji, badań i języka (a w zasadzie języków).

---

28 Autorzy używają różnej pisowni European (EUropejski), EUrope (EUropa), co z kontekstu świadczy o odniesieniu tych pojęć do Unii Europejskiej, bowiem EU jest polskim odpowiednikiem skrótów UE.

29 W ujęciu historycznym pojęcie to odnosiło się w tym znaczeniu do europeizacji Rosji (XVIII wiek) oraz Turcji (XX wiek). Współcześnie często mówi się o europeizacji Wielkiej Brytanii jako nieco odmiennej tożsamościowo i kulturowo od Europy kontynentalnej.

30 Dobrym przykładem może być tutaj postawa Gruzji, która deklaruje kultywowanie wartości europejskich, a wystąpienia prezydenta tego kraju są zawsze transmitowane z flagą Unii Europejskiej w tle.

Europeizacja edukacji przejawia się w implementacji procesu bolońskiego przez uczelnie europejskie, ale także w tworzeniu wspólnych ram dla szkolnictwa podstawowego i średniego w niektórych kwestiach (np. wytyczne w zakresie nauczania przedsiębiorczości), których rezultatem będzie zbliżenie się do siebie odmiennych systemów edukacyjnych [Kość 2006, s. 446-456]. Choć unijne zalecenia w zakresie eliminacji dyskryminacji rasowej i religijnej są nader pożądane, to niekiedy mogą wywołać słuszne kontrowersje, jak chociażby w wypadku symboli religijnych (np. zakaz noszenia strojów religijnych w szkołach) [Smith 2007, s. 111-130]. Popularne jest także tworzenie wspólnych podręczników (np. do nauczania historii).

Coraz wyraźniejszym trendem jest również eksponowanie w systemach edukacyjnych koncepcji kształcenia przez całe życie (*longlife learning*). Praktycznym przykładem europeizacji w wymiarze edukacyjno-badawczym może być utworzenie przez Komisję Europejską w październiku 2008 roku centralnej cyfrowej biblioteki unijnej „Europeana”, która poza funkcją edukacyjną i naukową zajmuje się promocją i ochroną wspólnego dziedzictwa europejskiego, a zatem ma się przyczyniać do wyróżnionej wcześniej europeizacji w znaczeniu socjologicznym [de la Durantaye 2011, s. 157-173].

Europeizacja badań przejawia się w intensyfikacji prowadzenia wspólnych badań naukowych przez ośrodki naukowe z różnych krajów członkowskich, co jest związane z korzystnym finansowaniem projektów badawczych realizowanych przez tego typu konsorcja (m.in. Siódmy Program Ramowy). Elementem tego procesu jest także popieranie wymiany studentów i wykładowców (m.in. program ERASMUS), zwłaszcza poprzez zachęcanie do uznawania przez uczelnie dyplomów i okresów studiów z innych europejskich uczelni. Wymiar edukacyjno-integracyjny ma również analogiczna wymiana przedsiębiorców i stażystów finansowana ze środków unijnych.

Europeizacja języka dotyczy zarówno poszczególnych języków narodowych, jak i całości UE. W pierwszej sferze, po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej pojawiło się wiele nowych wyrazów, jedną z najbardziej rozpowszechnionych konstrukcji jest złożenie z euro- (np. eurokonto, eurourzędnik, eurorynek³¹) [Kowalik 2002,

---

³¹ Choć pojęcie eurorynku w odniesieniu do rynku walutowego istniało już od pierwszego kryzysu naftowego, to od lat 90. XX wieku zyskało na

s. 81-86]. W obrębie UE natomiast zaistniało zjawisko, które można określić mianem powstania eurożargonu; niekiedy bywa on trudny do zrozumienia bez podstawowej wiedzy o integracji europejskiej. Z drugiej strony zaobserwować można rodzącą się tendencję do posługiwania się w UE językiem angielskim, który postrzegany jest jako *lingua franca*. Na poziomie unijnym jest to swoistego rodzaju powstający obecnie *Euro-English*³², z zasadami pisowni i interpunkcji typowymi dla języków kontynentalnych, a nie dla *British English* czy *American English*. Systemy edukacyjne państw członkowskich kultywują tę tendencję, która jest wzmocniana przez różne unijne zalecenia i strategie wieloletnie [European Commission 2005], a od 1 stycznia 2007 roku przez powołanie komisarza ds. wielojęzyczności i dialogu międzykulturowego³³ (obecnie jest to komisarz ds. edukacji, kultury, wielojęzyczności i młodzieży³⁴).

Europeizacja w wymiarze jurystycznym to konwergencja prawa krajowego z prawem unijnym, której rezultatem jest z jednej strony transpozycja prawa unijnego do krajowego porządku prawnego, a z drugiej bezpośrednie obowiązywanie prawa unijnego w krajach członkowskich Unii Europejskiej. Idąc dalej, M.P. Maduro [2008, s. 2], jeden z ośmiu rzeczników generalnych Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości, definiuje europeizację prawa jako „zakres, do jakiego UE staje się podstawowym źródłem prawa dla swoich krajów członkowskich”, przy czym wyraża troskę o brak oficjalnych statystyk w tym zakresie, jednak jak podaje, „najbardziej ostrożne szacunki wskazują, że UE jest odpowiedzialna za 50% całości legislacji mającej zastosowanie w krajach członkowskich”. Łączna liczba przyjętych unijnych aktów prawnych na koniec 2011 roku wynosiła

---

popularności, odnosząc się do jednolitego rynku europejskiego, zwłaszcza w polskiej literaturze przedmiotu.

32 Jest to obecnie bardzo chętnie podejmowany problem badawczy wśród lingwistów. Szerzej zob. m.in.: [Mollin 2006; Berns 1995, s. 3-13; McArthur 2003, s. 54-58; Berns 2009, s. 192-199; Modiano 2003, s. 35-41].

33 Został nim L. Orban, obywatel Rumunii, która z tym dniem formalnie przystąpiła do UE. Pełnił on swoją funkcję w pierwszej komisji J. Barroso działającej od 22 listopada 2004 do 9 lutego 2010 r. (pomimo iż jej prace miały się zakończyć 31 października 2009 r.).

34 Obecnie funkcję tę piastuje Cypryjka A. Vassiliou w ramach drugiej komisji J. Barroso działającej od 9 lutego 2010 r. (wybranej na kadencję 2009-2014).

112 140, z czego same rozporządzenia to 78 085 (pozostałe to głównie dyrektywy i decyzje). Niestety dane te są zawyżone, gdyż obejmują również nowelizacje unijnych aktów prawnych³⁵. Dla przykładu w 1989 roku według wyliczeń na podstawie obecnej bazy skumulowana liczba przyjętych aktów prawnych wynosiła 43 059, natomiast według szczegółowych analiz prawniczych A. Mauera oraz W. Wesselsa³⁶ w 1998 roku skumulowana liczba obowiązującej legislacji prawa wspólnotowego wynosiła 9 767 (czyli niespełna 23% statystyk oficjalnych), niestety ich analiza na tym roku się kończy i aktualne dane nie są dostępne. Niemal we wszystkich krajach członkowskich europeizacja prawa ma podstawy konstytucyjne, tak też jest i w Polsce³⁷. Z chwilą rozpoczęcia procesu integracji europejskiej systemy prawne państw członkowskich znalazły się pod silnym wpływem prawa wspólnotowego, w rezultacie pojawiło się zjawisko tak zwanej europeizacji prawa krajowego [Müller i in. 2010, s. 75-87].

Europeizacja w wymiarze instytucjonalno-administracyjnym przebiega dychotomicznie. Z jednej strony oznacza w rozumieniu J.P. Olsena rozwój instytucji unijnych, a uwzględniając ostatnie zmiany traktatowe, w chwili obecnej w tym sensie dotyczy także tworzenia się wspólnych służb dyplomatycznych (tzw. służby zewnętrzne). Przejawia się również w kształtowaniu w administracji publicznej państw członkowskich UE zbieżnego zakresu wartości uznawanych za fundamentalne, podstawowych zadań oraz standardów jakościowych, wspólnych dla całej UE. Innym sposobem myślenia o europeizacji administracji publicznej jest oczekiwanie „stworzenia w administracji państw członkowskich UE podobnych (wręcz bliźniaczych) rozwiązań w sferze zasad działania, kompetencji, instytucji, procedur oraz kadr” [Rydlewski 2004, s. 12]. Innym przejawem europeizacji administracji jest wzmożona obsługa petentów z pozostałych krajów członkowskich, ale także opieka konsularna nad obywatelami wszystkich krajów członkowskich.

Europeizacja w wymiarze politycznym występuje na wielu płaszczyznach. Rozumiana może być jako penetracja narodowych

---

35 Dane podano za: [EUR-Lex 2012].

36 Przytoczono za ich późniejszą pracą: [Mauer, Mittag, Wessels 2003, s. 57].

37 Szerzej na temat prymatu prawa unijnego nad krajowym zob. [Ravluševičius 2011, s. 1369-1388].

systemów rządzenia, której rezultatem jest przekazanie części uprawnień krajowych unijnemu ośrodkowi władzy. W ujęciu politologicznym europeizacja oznacza także wpływ integracji europejskiej na państwo narodowe, a w szczególności na jego struktury, procesy i funkcje. W wymiarze rządów narodowych przejawia się szczególnie w układzie sił, tendencji i opinii europejskich (europeizacja narodowych systemów politycznych), tworzeniu się unijnego systemu politycznego (*EU polity*). W tym sensie można także mówić o europeizacji narodowych partii politycznych³⁸, które coraz częściej w swoich strukturach powołują specjalistę ds. europejskich. Z kolei działania w Parlamencie Europejskim wymuszają na partiach narodowych konwergencję interesów i idei w ramach parlamentarnych frakcji politycznych. Również w kontekście prowadzonych przez państwo polityk administracyjno-prawnych można mówić o ich europeizacji (np. europeizacja polityki migracyjnej, europeizacja polityki społecznej) [Meunier 2004, s. 125-150].

Europeizacja w wymiarze geopolitycznym to tworzenie „Wielkiej Europy” (*Grand Europe*), zjednoczonej i odgrywającej w świecie istotną rolę polityczną. W tym wymiarze europeizacja docelowo ujmuje Unię Europejską jako w pełni odrębny podmiot prawa międzynarodowego przypominający federację, a uwzględniając występujące od co najmniej XIX wieku koncepcje europeizmu czy paneuropeizmu (omówione szczegółowo wcześniej), być może docelowo kiedyś nawet w formie federacji. Warto w tym kontekście nadmienić, iż Unia Europejska jest obecnie na styku dwóch ostatnich teoretycznych etapów integracji gospodarczej, a porównując jej kompetencje ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki Północnej, można się pokusić o stwierdzenie, że w niektórych obszarach harmonizacja czy niekiedy wręcz unifikacja jest dużo bardziej posunięta w UE. Wymiar geopolityczny europeizacji jest ściśle związany z europeizacją ekonomiczną, zwłaszcza w aspekcie makroekonomicznym.

Europeizacja w znaczeniu ekonomicznym również może być postrzegana wielopłaszczyznowo, przy czym można wyróżnić tutaj trzy generyczne płaszczyzny. Europeizacja w znaczeniu makroekonomicznym transcendentnym (egzogennym)

---

³⁸ Pierwsza analiza w zakresie europeizacji partii politycznych ukazała się w 2002 r., a była to praca: [Ladrech 2002, s. 389-403].

to z jednej strony tworzenie z Europy (a ściślej z Unii Europejskiej) znaczącego centrum gospodarczego na świecie utożsamianego z intensyfikacją roli Unii Europejskiej, przynajmniej w obrębie dotychczasowej Triady (Stany Zjednoczone – Unia Europejska – Japonia), choć z aspiracjami do odgrywania głównej roli w gospodarce światowej, zwłaszcza jako odpowiedź na procesy globalizacji, w tym rosnące znaczenie Chin czy Indii w gospodarce światowej. Obecnie udział UE w handlu światowym jest większy niż USA czy Japonii i stanowi ponad jedną piątą globalnego handlu (a uwzględniając również obroty wewnątrzspółnotowe pomiędzy krajami członkowskimi aż 34,2%), natomiast unijne bezpośrednie inwestycje zagraniczne stanowią prawie połowę bezpośrednich inwestycji globalnych³⁹. Warto podkreślić, że w 2010 roku Chiny stały się głównym eksporterem sprzętu telekomunikacyjnego (180 miliardów USD, przy rocznej dynamice wzrostu ponad 400%), a tym samym po raz pierwszy wyprzedziły Unię Europejską (UE-27), czyniąc z niej głównego reeksportera tego sprzętu [WTO 2011, s. 55]. Z kolei pomimo trwającego kryzysu, w 2010 roku eksport usług finansowych w UE-27 wzrósł o 3% i stanowi 49% globalnego handlu tymi usługami (130 miliardów USD) [WTO 2011, s. 139].

Europeizacja w znaczeniu makroekonomicznym imanentnym (endogennym) to tworzenie z jednej strony dogodnych warunków do rozwoju przedsiębiorstw na terytorium Unii Europejskiej (europejskie otoczenie biznesu, a ściślej europeizacja otoczenia przedsiębiorstw), z drugiej zaś konwergencja systemów makroekonomicznych poszczególnych krajów członkowskich Unii. Istotna jest tutaj funkcja regulacyjna Unii Europejskiej.

Należy przyjąć, że Unia Europejska pełni obecnie wszystkie trzy podstawowe funkcje ekonomiczne państwa, tj. alokacyjną, redystrybucyjną i stabilizującą, choć współdzieli te kompetencje z krajami członkowskim. Ze względu na podział kompetencji, zgodnie z art. 5 Traktatu o Unii Europejskiej znowelizowanego na mocy postanowień Traktatu z Lizbony, można wyróżnić trzy grupy szeroko rozumianych polityk gospodarczych:

- obszary będące wyłączną kompetencją oddziaływania UE,
- obszary kompetencji dzielonych,
- obszary działań wspomagających.

---

³⁹ Dane podano za: [Eurochambers 2008].

Uzupełniając, należy oczywiście wymienić czwartą grupę obszarów, które pozostają wyłączną kompetencją krajów członkowskich⁴⁰.

Należy zaznaczyć, że znaczenie polityk sektorowych w polityce gospodarczej Unii Europejskiej przybiera na znaczeniu, zwłaszcza na przestrzeni ostatniej dekady, bowiem to właśnie poszczególne dziedziny gospodarki są przedmiotem oddziaływania Unii Europejskiej jako ponadnarodowej instytucji realizującej koncepcję regionalnej integracji gospodarczej. Analiza danych dotyczących tak zwanych konferencji sektorowych⁴¹ może ujawnić kilka interesujących wniosków. Na przestrzeni 27 lat (1981-2007) odbyło się aż 961 konferencji sektorowych łącznie, przy czym ich dynamika w całym tym okresie wynosiła 166%. Wysoka częstotliwość takich spotkań może świadczyć, według R. Agranoffa oraz X. Ballarta [2009], o wysokim stopniu zeuropeizowania danej polityki, co oznacza wysoki poziom ich europeizacji. Najwyższa średnia liczba konferencji przypadająca na rok wynosiła 9,25 w wypadku polityki rolnej, a następnie polityki rybołówstwa (5,5) oraz rozwoju wsi i obszarów wiejskich (4,9). Średnio najmniej konferencji notują takie obszary jak infrastruktura (0,2), ale także bezpieczeństwo, przemysł i energia czy nauka i technologia (po 0,5). Z drugiej strony, zgodnie ze wspomnianą wcześniej koncepcją międzyrządowości wyższa częstotliwość spotkań może również przemawiać za większym wpływem poszczególnych krajów członkowskich na daną politykę, choć jest to założenie czysto teoretyczne, bowiem obszary, gdzie dochodzi do częstych spotkań, leżą w kompetencjach Unii Europejskiej.

Z kolei w znaczeniu mikroekonomicznym europeizacja to proces umiędzynarodowienia przedsiębiorstwa w skali europejskiej poprzez jego ekspansję na rynki krajów Unii Europejskiej (działalność przedsiębiorstwa na wspólnym rynku – tzw. jednolitym rynku europejskim). Podobnie europeizację definiują Ph. Harris oraz F. McDonald [2004, s. 73], według których można ją utożsamić z „internacjonalizacją w kontekście Europy”.

---

40 Są to kwestie porządku publicznego, bezpieczeństwa wewnętrznego, formułowania treści nauczania, organizacji systemów edukacyjnych oraz różnorodności kulturalnej i językowej.

41 Szczyty pod przewodnictwem właściwego ministra z kraju pełniącego prezydencję odbywają się przynajmniej raz w ciągu jej trwania, czyli minimum dwa razy rocznie.

Ogólnych przyczyn europeizacji należy się dopatrywać głównie w intensyfikacji procesów integracyjnych w Unii Europejskiej, a szczególnie we wprowadzeniu zasad jednolitego rynku, co skutkowało możliwością traktowania rynków wszystkich krajów członkowskich jako w pewnym sensie rynku wewnętrznego, choć mamy tutaj do czynienia z pewnego rodzaju dualizmem zarówno statystycznym, jak i teoretycznym. Z punktu widzenia ekonomii międzynarodowej, czy ściślej teorii handlu zagranicznego, transakcje sprzedaży na rynkach pozostałych krajów członkowskich nadal są traktowane jak eksport, co jest o tyle uzasadnione, że nadal występują inne mechanizmy sprzedaży czy inne kanały dystrybucji. Również statystyki międzynarodowe różnie traktują to zagadnienie, niektóre nie uwzględniają dostaw wewnątrzspółnotowych (np. Eurostat czy WTO), inne z kolei wszystkie obroty traktują jako eksport (np. UNCTAD). W Unii Europejskiej jest formalne rozgraniczenie pomiędzy dostawami i nabyciem wewnątrzspółnotowym a eksportem i importem zarówno w nazwie, jak i obowiązkach rejestracyjnych. Drugim istotnym powodem jest europejska swoboda przedsiębiorczości, jako tak zwana swoboda uzupełniająca jednolitego rynku, która zintensyfikowała poziom internacjonalizacji przedsiębiorstw w obrębie Unii Europejskiej.

PODSUMOWANIE

Przed Unią Europejską stoją obecnie poważne wyzwania nie tylko co do jej wewnętrznych problemów, ale przede wszystkim w odniesieniu do jej przyszłości na arenie międzynarodowej. Te obawy nie tylko wyrażają przeciwnicy integracji czy sceptycy, którzy notabene zawsze je wyrażali, ale podzielają je również jej zwolennicy, co zdecydowanie jest niepokojącym symptomem⁴². Obecny obraz Unii Europejskiej i wyzwań, przed jakimi stoi, dobrze uchwycił A. Giddens [2007] w swojej książce *Europa w epoce globalnej*⁴³. Czy dalsza

---

42 Pojęcie zwolenników dalszej integracji jest szersze niż eurooptymiści, obejmuje bowiem osoby myślące strategicznie (realistycznie) o przyszłości Europy i Unii Europejskiej w zmieniającym się świecie ery globalizacji.

43 Warto również odwołać się do poprzedzającej pozycji, do której często odnosi się ten autor [Giddens, Diamond, Liddle 2006].

europelizacja jest zatem zagrożona? Z całą pewnością czasy, w których żyjemy oraz w których funkcjonują współczesne przedsiębiorstwa, należą do ciekawych, a jednocześnie stawiają ogromne wyzwania dla współczesnych gospodarek i podmiotów gospodarczych

Unia Europejska, ale i cała Europa, stoi obecnie przez wielkimi wyzwaniami globalnymi, które przede wszystkim dotyczą kwestii gospodarczych. Jak przewiduje H. Sirkin w swojej głośnej książce *Globalność: konkurowanie z każdym, wszędzie i o wszystko*, w przyszłości firmy europejskie, amerykańskie i japońskie będą rywalizowały nie tylko z sobą, ale także z bardzo konkurencyjnymi przedsiębiorstwami chińskimi, indyjskimi, południowo-amerykańskimi, a nawet afrykańskimi, czego obecnie nikt sobie nie wyobraża [Kotler, Caslione 2009, s. 29]. Prognozy, że do 2030 roku kraje rozwijające się i wschodzące osiągną 60% światowego PKB, mogą diametralnie zmienić globalną konfigurację, stąd można przyjąć, że Unia Europejska, jak i procesy europeizacji znajdują się obecnie na rozdrożu. Nie tylko dość bliskie prognozy na najbliższe niecałe dwie dekady (przy czym ewentualne skutki takiej rekonfiguracji będą odczuwalne znacznie wcześniej), ale i obecna sytuacja, w jakiej już teraz znalazły się Stany Zjednoczone i Unia Europejska, wymaga redefinicji oraz rekonfiguracji strategicznej, a także podjęcia antycypacyjnych działań wspierających europejskie przedsiębiorstwa i europejskie gospodarki (czy wręcz europejską gospodarkę).

Badania nad fenomenem europeizacji, choć zapoczątkowane w naukach o polityce, od początków XXI wieku coraz śmielej wkraczają do nauk ekonomicznych. Procesy europeizacji są ze swojej natury wielopłaszczyznowe, charakteryzują się wysokim stopniem eklektyzmu. W ujęciu ekonomicznym można wyróżnić trzy wymiary procesów europeizacji. I tak w wymiarze makroekonomicznym transcendentnym europeizację należy traktować jako tworzenie z Unii Europejskiej znaczącego centrum gospodarczego na świecie, co potwierdzają dane statystyczne, bowiem obecnie udział UE w handlu światowym wynosi jedną piątą globalnego handlu i jest większy niż udział USA czy Japonii. Europeizacja w znaczeniu makroekonomicznym immanentnym to tworzenie dogodnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości europejskiej i europejskich przedsiębiorstw, umożliwiając im korzystanie z możliwości, jakie stwarza jednolity rynek europejski. Z kolei w znaczeniu mikroekonomicznym

europęizację można utożsamiać z procesem internacjonalizacji europejskich przedsiębiorstw w skali Unii Europejskiej.

BIBLIOGRAFIA

- Agranoff, R., Ballart, X., 2009, *The Effects on Domestic versus Europeanization Influences on Intergovernmental Relations: The Case of Spain*, Instituto Universitario Ortega y Gasset, Madrid, <<http://www.xavierballart.com/html/report.html>> (dostęp: 24.03.2012).
- Berns, M., 1995, *English in the European Union*, „English Today”, vol. 11, no. 2, s. 3-13.
- Berns, M., 2009, *English as a lingua franca and English in Europe*, „World Englishes”, vol. 28, no. 2, s. 192-199.
- Börzel, T., 1999, *Towards Convergence in Europe? Institutional Adaptation to Europeanization in Germany and Spain*, „Journal of Common Market Studies”, vol. 39, no. 4, s. 389-403.
- Börzel, T., 2002, *Member State Responses to Europeanization*, „Journal of Common Market Studies”, vol. 40, no. 2, s. 193-214.
- Börzel, T., Risse, T., 2000, *When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change*, „EUI Working Papers”, RSC no. 2000/56, European University Institute, Florence.
- Bulmer, S., Burch, M., 2001, *The Europeanisation of Central Government: The UK and Germany in Historical Institutional Perspective*, w: Schneider, G., Aspinwall, M. (red.), *The Rules of Integration: Institutional Approaches to the Study of Europe*, Manchester University Press, Manchester.
- Bulmer, J., Gamble, A., 2002, *Conceptualising Europeanization*, „Public Policy and Administration”, vol. 17, no. 2, s. 4-24.
- Lequesne, Ch., 2001, *New Perspectives on EU-Member State Relationship*, Paper for the European Community Studies Association Biennial Conference, May 31 – June 2, 2001, Madison, Wisconsin.
- Caporaso, J., 2007, *The Three Worlds of Regional Theory*, w: Graziano, P., Vink M.P., (red.), *Europeanization. New Research Agendas*, New York, s. 24-26.
- Clark, J., Jones, A., 2008, *The Spatialities of Europeanisation: Territory, Government and Power in 'EUrope'*, „Transactions of the Institute of British Geographers”, vol. 33, no. 3, s. 300-318.
- de la Durantaye, K., 2011, *Hi Is For Harmonization: The Google Book Search Settlement and Orphan Works Legislation in the European Union*, „New York Law School Law Review”, vol. 55, no. 1, s. 157-173.
- Dyson, K., 2002, *Introduction: EMU as Integration, Europeanization and Convergence*, w: Dyson, K., (red.), *European States and the Euro*.

- Europeanization, Variation and Convergence*, Oxford University Press, Oxford–New York.
- Dyson, K., Goetz, K.H., 2003, *Living with Europe: Power, Constraint and Contestation*, w: Dyson, K., Goetz, K.H., (red.), *Germany, Europe and the Politics of Constraint*, Oxford University Press, Oxford, s. 3-36.
- EUR-Lex, 2012, *Statistics on EU Legislation*, EUR-Lex, <<http://eur-lex.europa.eu/en/statistics/index.htm>> (dostęp: 24.03.2012).
- Eurochambers, 2008, *Internationalisation of European Business*, The Association of European Chambers of Commerce and Industry „Eurochambers”, Madrid.
- European Commission, 2005, *A New Framework Strategy for Multilingualism*, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM(2005) 596 final, Brussels 22.11.2005.
- European Convention, 2003, *Draft Treaty establishing a Constitution for Europe*, The European Convention, Brussels – 18 July 2003 (CONV 850/03).
- Exadaktylos, Th., Radaelli, C.M., 2009, *Research Design in European Studies: The Case of Europeanization*, „Journal of Common Market Studies”, vol. 47, no. 3, s. 507-530.
- Featherstone, K., 2003, *In the Name of Europe*, w: Featherstone, K., Radaelli, C.M., (red.), *The Politics of Europeanization*, Oxford University Press, Oxford, s. 3-26.
- Featherstone, K., Kazamias, G., 2001, *Introduction: Southern Europe and the Process of Europeanisation*, w: Featherstone, K., Kazmias, G., (red.), *Europeanisation and the Southern Periphery*, Frank Cass, London.
- Flockhart, T., 2010, *Europeanization or EU-ization? The Transfer of European Norms across Time and Space*, „Journal of Common Market Studies”, vol. 48, no. 4, s. 787-810.
- Gellner, E., Smith A.D., 1996, *The Nation: Real or Imagined?*, „Nations and Nationalism”, vol. 2, no. 3, s. 357-370.
- Giddens, A., 2007, *Europe in the Global Age*, Polity Press, Cambridge – Malden.
- Giddens, A., Diamond, P., Liddle, R., 2006, *Global Europe, Social Europe*, Polity Press, Vambridge – Malden.
- Green-Clowes, M., Risse, T., i in., (red.), 2000, *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*, Cornell University Press, Ithaca – London.
- Haas, E.B., 1958, *The Uniting of Europe. Political, Social and Economic Forces, 1950-1957*, Stanford University Press, Stanford.
- Harris, Ph., McDonald, F., 2004, *European Business & Marketing*, 2nd ed., SAGE Publications, London – Thousand Oaks – New Delhi.

- Héritier, A., Knill, C., 2000, *Differential Responses to European Policies. A Comparison*, Preprints aus der Max-Planck-Projektgruppe Recht der Gemeinschaftsgüter, Bonn, no. 7, <http://www.coll.mpg.de/pdf_dat/2000_07online.pdf> (dostęp: 23.03.2012).
- Holz hacker, R., Haverland, M., 2006, *Introduction: Cooperation and Integration among Europeanized States* [w:] Holz hacker, R., Haverland, M., (red.), *European Research Reloaded: Cooperation and Integration among Europeanized States*, Springer, Dordrecht, s. 1-18.
- Holzinger, K., Schimmelfennig, F., 2012, *Differentiated Integration in the European Union: Many Concepts, Sparse Theory, Few Data*, „Journal of European Policy”, vol. 19, no. 2, s. 292-305.
- Howell, K.E., 2002, *Developing Conceptualizations of Europeanization and European Integration: Mixing Methodologies*, Paper presented at ESRC Seminar, Sheffield – November 29, 2002, s. 19; <<http://aei.pitt.edu/1720/1/Howell.pdf>> (dostęp: 24.03.2012).
- Howell, K.E., 2004a, *Developing Conceptualisations of Europeanisation: A Study of Financial Services*, „Politics”, vol. 24, no. 1, s. 20-25.
- Howell, K.E., 2004b, *Uploading, Downloading and European Integration: Assessing the Europeanisation of UK Financial Services Regulation*, „Journal of International Banking Regulation”, vol. 6, no. 1, s. 53-68.
- Howell, K.E., 2005, *Europeanisation, Policy Transfer, Convergence and Lesson-Drawing: Case Studies of UK and German Financial Services Regulation*, „Journal of Banking Regulation”, vol. 6, no. 4, s. 379-392.
- Kaeding, M., 2007, *Administrative Convergence Actuality*, „Journal of European Integration”, vol. 29, no. 4, s. 425-445.
- Kassim, H., 2000, *Conclusion*, w: Kassim, H., Peters, B.G., Wright, V., (red.), *The National Co-ordination of EU Policy*, Oxford University Press, Oxford.
- Knill, Ch., Lenschow, A., 2000, *Seek and Ye Shall Find! Linking Different Perspective on Institutional Change*, Preprints aus der Max-Planck-Projektgruppe Recht der Gemeinschaftsgüter, Bonn, no. 6, wersja elektroniczna dostępna pod adresem: <http://www.coll.mpg.de/pdf_dat/2000_06online.pdf> (dostęp: 23.03.2012).
- Kohler-Koch, B., 1996, *Catching up with Change: The Transformation of Governance in the European Union*, „Journal of European Public Policy”, vol. 3, no. 3, s. 359-380.
- Kość, I., 2006, *Europeizacja polskiej oświaty realizowana poprzez urzeczywistnianie europejskiego wymiaru edukacji*, w: Kuszte lak, A., Zduniak, A., (red.), *Kształcenie zawodowe w teorii i praktyce edukacyjnej*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań, s. 446-456.
- Kotler, Ph., Caslione, J.A., 2009, *Chaotics. The Business of Managing and Marketing in the Age of Turbulence*, AMACOM, New York.

- Kowalik, K., 2002, *Euro i „europeizacja” polskiego słownictwa*, „Język Polski”, vol. LXXXII, nr 2, s. 81-86.
- Ladrech, R., 1999, *Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France*, „Journal of Common Market Studies”, vol. 32, no. 1, s. 69-87.
- Lindberg, L.L. i in., (red.), 1971, *Regional Integration. Theory and Research*, Harvard University Press, Cambridge.
- Łobos, K., 2008, *Organizacja sieciowa* (podrozdz. 4.4.), w: Krupski, R., (red.), *Elastyczność organizacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, s. 195-196.
- Mamadough, V., 2001, *The Territoriality of European Integration and the Territorial Features of the European Union: The First 50 Years*, „Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie”, vol. 92, no. 4, s. 420-436.
- Mauer, A., Mittag, J., Wessels, W., 2003, *National Systems Adaptation to the EY System: Trends, Offers, and Constraints* (chapter 4), w: *Linking EU and National Governance*, Oxford University Press, Oxford – New York.
- McArthur, T., 2003, *World English, Euro-English, Nordic English?*, „English Today”, vol. 19, no. 1, s. 54-58.
- Meunier, S., 2004, *Globalization and Europeanization: A Challenge to French Politics*, „French Politics” vol. 2, no. 2, s. 125-150.
- Modiano, M., 2003, *Euro-English: A Swedish Perspective*, „English Today”, vol. 19, no. 1, s. 35-41.
- Mollin, S., 2006, *Euro-English. Assessing Variety Status*, Gunter Narr Verlag, Tübingen.
- Moravcsik, A., 1994, *Why the European Community Strengthens the State: Domestic Politics and International Co-operation*, „Working Papers” no. 52, Centre For European Studies – Harvard University, Cambridge.
- Müller, W.C., Bovens, M., Christensen, J.G., Jenny, M., Yesilkgit K., 2010, *Legal Europeanization: Comparative Perspectives*, „Public Administration”, vol. 88, no. 1, s. 75-87.
- Nelson, B., 1973, *Civilizational Complexes and Intercivilizational Encounters*, „Sociological Analysis”, vol. 34, no. 2, s. 79-105.
- Nicolaides, Ph., 2010, *A Model of Europeanisation with and without Convergence*, „Intereconomics”, vol. 45, no. 2, s. 114-121.
- Nowak, B., Riedel, R., 2010, *Europeizacja – teorie, mechanizmy, agenda badawcza* (rozdział 3), w: Nowak, B., Riedel, R., (red.), *Polska i Europa Środkowa. Demokratyzacja. Konsolidacja. Europeizacja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin.
- Olsen, J.P., 1995, *Europeanization and National-State Dynamics*, „Arena Working Papers”, no. 09/1995, Oslo.

- Olsen, J.P., 1996, *Europeanization and Nation-State Dynamics*, w: Gustavsson, S., Lewin, L., (red.), *The Future of the Nation-State*, Routledge, London, s. 245-285.
- Olsen, J.P., 2002, *The Many Faces of Europeanization*, „Journal of Common Market Studies” 2002, vol. 40, no. 5, s. 921-952.
- Pacześniak, A., 2010, *Metodologia badań nad europeizacją*, w: *Europeizacja – mechanizmy, wymiary, efekty*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Oslo – Toruń – Wrocław.
- Radaelli, C.M., 1997, *How does Europeanization Produce Policy Change? Corporate Tax Policy in Italy and the UK*, „Comparative Political Studies”, vol. 30, no. 5, s. 553-575.
- Radaelli, C.M., 2000, *Whither Europeanization? Concept Stretching and Substantive Change*, „European Integration online Papers”, vol. 4, no. 8, <<http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-008a.htm>>, opublikowano 17.04.2000 (dostęp: 30.03.2012).
- Radaelli, C.M., 2003, *Policy Transfer in the European Union*, „Governance”, 2000, vol. 13, no. 1, s. 25-43; Kassim, H., *Meeting Demands of EU Membership* (chapter 4), w: Featherstone, K., Radaelli, C.M., (red.), *The Politics of Europeanisation*, Oxford University Press, Oxford, s. 83-110.
- Radaelli, C.M., 2006, *Europeanisation: Solution or Problem?*, w: Cini, M., Bourne, A., (red.), *Palgrave Advances in European Union Studies*, Palgrave Macmillan, Houndmills – New York.
- Ravluševičius, P., 2011, *The Enforcement of The Primacy of the European Union Law: Legal Doctrine and Practice*, „Jurisprudencija”, vol. 18, no. 4, s. 1369-1388.
- Ridel, R., 2008, *Europeizacja jako nurt badawczy studiów europejskich*, „Studia Europejskie” nr 2(46), s. 209-222.
- Risse, T., Cowles, M.G., Caporaso, J.A., 2000, *Europeanization and Domestic Change: Introduction*, w: Cowles, M.G., Caporaro, J.A., Risse, T., (red.), *Europeanization and Domestic Political Change*, Cornell University Press, Ithaca – New York.
- Ruigrok, W., van Tulder, R., 1993, *The Ideology of Interdependence*, PhD Dissertation, University of Amsterdam.
- Rydlewski, G., 2004, *Problemy europeizacji administracji publicznej*, „Służba Cywilna” 2004/2005, nr 9.
- Sandholt, W., 1996, *Membership Matters: Limits of the Functional Approach to European Institutions*, „Journal of Common Market Studies”, vol. 34, no. 3.
- Sepos, A., 2008, *The Europeanisation of Cyprus. Polity, Policies and Politics*, Palgrave Macmillan, Masingstoke.
- Sheperd, W.R., 1919, *Expansion of Europe I*, „Political Science Quarterly”, 1919, vol. 34, no. 1, s. 43-60.

- Smith, R.K.M., 2007, *Unveiling a Role for the EU? The 'Headscarf Controversy' in European Schools*, „Education and the Law”, vol. 19, no. 2, s. 111-130.
- Sułkowski, Ł., 2005, *Epistemologia w naukach o zarządzaniu*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- The Group of Lisbon, 1995, *Limits to Competition*, PIT Press, Cambridge – London.
- Wach, K., 2010, *Wokół pojęcia europeizacji*, „Horyzonty Polityki” 2010, nr 1(1), s. 195-208.
- Wach, K., 2011, *Wymiary europeizacji i jej kontekst*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie”, nr 852, s. 29-43.
- Wach, K., 2012, *Europeizacja małych i średnich przedsiębiorstw. Rozwój przez umiędzynarodowienie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Wallance, H., 2000, *Europeanization and Globalization: Complementary or Contradictory Trends*, „New Political Economy”, vol. 5, no. 3, s. 369-382.
- WTO, 2011, *International Trade Statistics 2011*, World Trade Organization, Geneva.